

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

**ТЮТЮННИК М.Г., К. С.-Г. Н., ДОЦЕНТ,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

У статті розглядаються питання інноваційного розвитку аграрних підприємств. Наведено приклади ефективного застосування сучасних ресурсозберігаючих та екологічнобезпечних технологій, органічного землеробства та зосереджена увага на необхідності вдосконалення організаційно-економічного механізму діяльності аграрних підприємств.

The article considers innovative development issues of agricultural enterprises. The examples of effective utilization of modern resources and ecological saving technologies, organic farming was brought. The attention was paid to necessity of organizational and economic improvement of agricultural enterprise's activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання розвитку сучасних аграрних підприємств є складним і суперечливим. Проблема набуває гостроти у зв'язку з існуванням конкуруючих підприємницьких організаційно-правових форм господарювання.

Багатоукладність економіки та наявність різних способів господарювання на засадах приватної власності загострили проблему управлінської та технологічної досконалості аграрного виробництва. Основою розв'язання цієї проблеми є орієнтир на інноваційну модель його розвитку.

Без інновацій неможливо підвищити конкурентоспроможність виробництва продукції та здійснити ринкові перетворення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Останніми роками досить багато публікацій присвячено питанням поліпшення інноваційного розвитку аграрного виробництва та підвищення його ефективності. Проблему інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва досліджували П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, М.Й. Малік, М.Х. Корецький, В.А. Кадієвський, В.О. Точилін та інші відомі фахівці. Проте, ці питання залишаються нерозв'язаними, що й визначило мету нашого наукового дослідження.

Цілі статті. Метою статті є комплексне охоплення й обґрунтування основних напрямів інноваційного розвитку аграрних підприємств і на цій основі підвищення конкурентоспроможності їх виробництва.

Виклад основного матеріалу. В основі інноваційного розвитку аграрних підприємств має бути принцип комплексності, що означає охоплення всіх підрозділів підприємства та його напрямів розвитку: впровадження нових технологій і підвищення якості виробленої продукції, комплексної механізації та автоматизації виробництва, удосконалення організації виробництва, праці і управління тощо. Інноваційний розвиток передбачає узгодженість у часі та просторі всіх стадій процесу – науки, виробництва та збуту.

Основним завданням інноваційного розвитку є забезпечення прискорення впровадження у виробництво перерахованих вище елементів у рамках стратегічних та поточних планів. Комплексне планування розвитку й підвищення ефективності діяльності повинні знаходити висвітлення в бізнес-плані розвитку підприємства, показниках ефективності виробництва та планах капітальних вкладень і капітального будівництва.

План інноваційного розвитку підприємства та його організації виробництва повинен охоплювати наступні основні питання:

- створення й освоєння нових видів продукції та підвищення її якості;
- впровадження прогресивних технологій, механізації й автоматизації виробництва;
- вдосконалення планування, організації, контролю та управління в цілому;
- впровадження прогресивної організації праці;
- капітальний ремонт та модернізація основних засобів;
- заходи щодо економії сировини, матеріалів та всіх енергетичних ресурсів;
- науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;
- основні техніко-економічні показники рівня виробництва та продукції, що випускається;
- соціальний розвиток підприємства.

При вирішенні питань, пов'язаних з інноваційним розвитком виробництва, підприємці мають керуватися принципом економічних переваг. Відомо, що підприємство, виробляючи найбільш економічно ефективні види продукції, реалізує їх, одержує дохід, за рахунок якого може придбати необхідні товари сільськогосподарського призначення, які виробляти в підприємстві економічно менш вигідно.

Конкуренція між сільськогосподарськими товаровиробниками спонукає їх до поглиблення спеціалізації. Підприємство повинно концентруватися на виробництві тих видів продукції, на які є попит і що забезпечують його економічне існування.

Обмежувальним фактором для розвитку певних галузей сільськогосподарського виробництва є забезпеченість трудовими ресурсами та їх кваліфікація. Саме нестача робочої сили стала однією із причин істотного скорочення виробництва картоплі, овочів і молока у приміських зонах. Уже зараз навколо великих міст та індустриальних центрів необхідно сформувати приміські зони з овоче- та картопле-молочним напрямом спеціалізації.

На спеціалізацію значно впливають біологічні фактори, насамперед, шкідники і хвороби сільськогосподарських культур. Наприклад, у сприятливих умовах для виробництва цукрових буряків Полтавській області підприємства не повинні розширювати їх площі посіву більш, ніж на двох полях у сівозміні, оскільки це може призвести до неконтрольованого поширення шкідників. Збільшення частки посіву соняшнику в структурі посівних площ призводить до виснаження ґрунту і поширення хвороб та шкідників.

Внутрішньогосподарська спеціалізація підприємств має розвиватися шляхом відокремлення виробництва окремих видів продукції або його технологічних стадій на окремих внутрішньогосподарських виробничих підрозділах – бригадах, фермах.

Особлива необхідність у розвитку внутрішньогосподарської спеціалізації виникає у великих за розмірами підприємствах, а також у тих, які розвиваються нині як багатогалузеві.

Підвищення ефективності діяльності підприємства ґрунтується на досягненнях науки і техніки, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Інноваційний розвиток виробництва, як і науково-технічний прогрес, у буквальному розумінні означає безперервний процес розвитку науки і техніки; у ширшому суттєво-змістовому значенні - це постійний процес створення нових і вдосконалення застосовуваних технологій, засобів виробництва та кінцевої продукції з використанням досягнень науки.

Впровадження інновацій включає заходи щодо застосування прогресивних технологічних процесів; їх комплексної механізації й автоматизації.

Обґрунтовуючи напрями розвитку технологій, неможливо обминути увагою фактор винятковості, нестандартності об'єкта їх застосування. Адже технології виробництва сільськогосподарської продукції мають певні особливості, які їх суттєво відрізняють. Наприклад, технології персоніфіковані, оскільки розробляються для певних зон чи природно-економічних умов і застосування їх включає у себе елементи творчості.

Розробка і використання технологій вирощування сільськогосподарських культур базується на дії основних агроекологічних та економічних законів.

Впровадженню сучасних технологій має передувати формування сприятливого середовища, а для цього кожному підприємству необхідно розробити цілеспрямовану програму технологічного розвитку, яка б охоплювала усю економіку, включаючи продуктивні сили і виробничі відносини.

Досвід показує, що зараз швидкими темпами відбувається матеріалізація наукових досліджень, а вони концентруються у прогресивних технологіях. Так, завдяки впровадженню сучасних машин і технологій у приватному підприємстві агрофірмі «Подолька» Диканського району Полтавської області щорічно засівається 1,5 тис. га цукрових буряків. При цьому 95 % виробничих процесів механізовано, посів здійснюється сівалками точного висіву німецької фірми «Оптіма» та французької «Моносет», а врожаї збирають німецьким комбайном «Рога – 386». Підприємство щорічно одержує 430 – 450 ц/га, а рівень рентабельності виробництва цукрових буряків складає 65 – 70 %. Господарство від вирощування буряків щорічно одержує близько 2 млн. прибутку.

Безумовно, наведений приклад не вичерпує проблеми технологій. Визначальними напрямками сучасних технологій у галузі рослинництва має бути розробка і впровадження ресурсозберігаючих та екологоохоронних технологій. На жаль, енергоємність виробництва сільськогосподарської продукції в Україні у 2 – 3 рази вища, ніж у розвинутих країнах, а питома вага енергоресурсів у структурі витрат висока і складає 25 – 30 %. Такий стан енергоємності виробництва не може забезпечити високу конкурентоспроможність продукції на вітчизняному та світовому ринках. Основною причиною перевитрат енергоресурсів є те, що сучасні технології не зорієнтовані на енергозбереження.

Щоб підтримувати прибутковість виробництва на належному рівні, в першу чергу необхідно скорочувати витрати за рахунок ресурсозберігаючих технологій. Заслуговує на увагу система «No – Till» як економічна модель рослинництва. При її розробці спеціалісти корпорації «Агро-Союз» Синельниківського району Дніпропетровської області взяли за основу енергозберігаючу технологію нульового обробітку ґрунту та зосередились на оптимізації виробничих процесів, зробили рослинництво управлінським, прогнозованим та економічно ефективним. Важливо зауважити, що світові лідери виробництва зерна США, Канада, Австралія, Німеччина, Франція уже більше 20 років працюють за технологією «No – Till».

У господарстві вже перейшли на потужну техніку: трактори – до 500 к.с., культиватори – до 18 м, сівалки – 18 м, жатки – 11м.

Переваги сучасної техніки полягають у тому, що вона є універсальною і може виконувати одночасно кілька операцій. Наприклад, посівний комплекс виконує за один прохід 3 операції: сіє, вносить добрива, коткує посів.

Застосування ресурсозберігаючих технологій у корпорації «Агро-Союз» дозволило зменшити витрати дизельного пального на 1 га з 93 кг/га у 1997 році до 30 кг/га у 2008 році. При цьому значно скоротився парк машин та знарядь, знизилась потенційна забур'яненість полів на 27%, майже у 3 рази зменшились витрати пально-мастильних матеріалів.

Впровадження нової технології та оптимізація виробничих процесів окупає інвестиції на нову техніку, а її ресурсу вистачає на 10 років. При цьому рівень рентабельності в господарстві досягає 100 – 110 %.

Початок ХХІ століття ознаменувався активним переходом аграрного виробництва від застосування мінеральних добрив та хімічних засобів боротьби з бур'янами й шкідниками до органічного землеробства. Нині в світі так працюють більше на 32-х мільйонах гектарів землі у 140 країнах. Світовий ринок екологічно чистих продуктів щороку зростає на 5 мільярдів доларів.

У науковій літературі поширена думка, що при відмові від хімізації аграрного виробництва відбувається зниження врожайності сільськогосподарських культур на 30 – 40 %. Однак, досвід ПП «Агроекологія» переконує, що із застосуванням органічного землеробства можна не лише втримати врожайність на попередньому рівні, а й підвищити її [1].

Урожайність сільськогосподарських культур при впровадженні органічної системи землеробства в ПП «Агроєкологія», (ц/га) / за даними С.С. Антонця [2010 р.]

Роки	Усього зернових	Пшениця озима	Ячмінь ярий	Овес	Соняшник	Цукровий буряк
Урожайність за 1971 – 1975 рр. (до впровадження)	26,1	29,2	25,2	27,1	16,1	255,0
Середня врожайність за 1986 – 1990 рр.	48,9	63,2	53,3	37,0	28,6	292,0
1991 – 1995 рр.	46,1	57,3	51,2	33,3	21,3	393,2
1996 – 2000 рр.	41,7	43,3	38,2	36,5	24,4	399,6
2001 – 2005 рр.	38,8	48,3	33,8	36,6	16,8	295,0
2006 – 2009 рр.	48,9	56,8	42,5	47,0	23,0	487,7

Дані таблиці 1 показують, що врожайність зернових культур підвищилася на 87 %, а ранніх зернових – на 110 – 116 %. Зросла також врожайність цукрових буряків та соняшнику.

Впровадження ґрунтозахисної біологічної системи землеробства має позитивний вплив і на розвиток тваринницької галузі та зміцнення фінансового стану підприємства.

Інноваційний розвиток підприємств передбачає також впровадження прогресивної організації праці, яка включає заходи щодо вдосконалення її поділу та кооперації, організацію й обслуговування робочих місць, впровадження передових методів та прийомів, вдосконалення нормування й оплати праці.

Планування інноваційного розвитку підприємства має проводитися в декілька етапів:

– на першому етапі визначають головні завдання підприємства на плановий період, проводять комплексний аналіз технічного й організаційного рівня виробництва та економічних показників, уточнюють ресурси, які характеризують технічний розвиток;

– на другому етапі, виходячи з вивчення досвіду інших підприємств та результатів науково-дослідних робіт, виявляють можливості їх впровадження у даному підприємстві. На цьому етапі визначаються кількісні завдання підрозділам по технічному й організаційному розвитку;

– на третьому етапі проводять інженерні та економічні розрахунки, організують конкурси та огляди пропозицій працівників підприємства, проводять відбір і техніко-економічну оцінку заходів;

– на заключному етапі плани підприємства та його підрозділів взаємопов'язують, документально оформляють, затверджують та доводять до виконавців.

Технічний та організаційний розвиток розглядаються як напрями єдиного процесу, де технічний розвиток виступає визначальним та безпосереднім чинником зростання ефективності виробництва – він визначає динамічну основу розвитку підприємства, а організаційний розвиток забезпечує реалізацію створених технічно-потенційних можливостей інтенсифікації виробничо-трудових процесів, тобто веде до зміни форми процесу розвитку.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що в аграрних підприємств існує проблема інноваційного розвитку. Разом з тим, уже накопичено певний досвід господарств по впровадженню досягнень науково-технічного прогресу.

Зусилля керівників та спеціалістів мають бути спрямовані на технічне переоснащення діючих підприємств, впровадження сучасних енергозберігаючих та екологічнобезпечних технологій, вдосконалення організаційно-економічного механізму діяльності господарств, а держава повинна підтримати ініціативно активні аграрні підприємства за рахунок залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій.

Література.

1. Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроєкологія» Шипацького району Полтавської області. Практичні рекомендації / Антоненко С.С., Антоненко А.С., Писаренко В.М. [та ін.]. – Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 200 с.

2. Тютюнник М.Г. Розвиток спеціалізації сучасних аграрних підприємств. Формування конкурентоспроможності підприємств АПК в умовах глобалізації. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 13-14 листопада 2007 року). – Полтава.: ПДАА. – 220 с.